

Onni Talas

Magyarországi diplomáciai szolgálatom emlékei

1935

1935 júniusában a finn Egyetemi Énekkar¹ nyolcvan fővel magyarországi vendégszeplésre érkezett. Számunkra különösen kedves volt ez a látogatás, mivel a kórus karnagya, Martti Turunen korábban feleségemmel együtt énekelt a "Suomen Laulu" énekkarban és magam is megismerkedhettem vele, amikor ez utóbbi énekkar elnökeként tevékenykedtem. Az énekesek között ráadásul több hajdani "Suomen Laulu"-tag és feleségem bátyja is ott volt. Nyolc dalost szállásoltunk el magunknál és az öt nap során, amelyet a kórus Budapesten töltött, reggelente büfé és kávé várta az egész énekkart.

Bécsből érkeztek meg a Dunán, a magyar Egyetemi Énekkar csatlakozott hozzánk fogadásukra. A hajóról és a partról felcsendült az énekszó. A két testvérnép dalosai újra találkozhattak egymással. Rögtön az első este hamisítatlan magyar hangulatot akartunk biztosítani a finn énekeseknek, ezért egy a Gellért-hegy tetején lévő pompás étterembe hívtuk meg őket. Igazi magyaros ételeket és borokat szolgáltak fel, a muzsikáról pedig remek cigányzenekar gondoskodott. Számunkra ez az este felejthetetlenül kellemes volt, és azt hiszem, ugyanígy a fiúknak is. Az egyetemi énekkar hangversenye nagyszerű és kiegyensúlyozott volt. A kórus magas művészi színvonala és a jó kiállítású finn dalosok Finnországnak ismét dicsőséget szereztek, bennünket, Finnország képviselőit pedig büszkeséggel töltöttek el.

Amikor azon töprengtünk, hogyan is ünnepeljük meg az énekkart, arra az elhatározásra jutottunk, hogy a fiatalság számára nyilvánvalóan az a legkellemesebb, ha táncolhat. Így azután táncmulatságot rendeztünk. A követség épülete olyan tágas volt, hogy kétszáz táncos nagyszerűen elfért benne. Mivel azonban ismeretségi körünkben nem akadt elég ifjú hölgy ekkora gavallérhadhoz, a külügyminisztériumi protokollfőnök segítségét kértem. Az ő javaslata alapján hívtuk meg neves családok leányait, akik csodák csodájára engedélyt kaptak arra, hogy kíséző, "garde dame" nélkül jöhesse-
senek, akik máskülönben el nem maradhattak volna a táncestélyeken a fiatal lányok mellől. Ezt a bájos hölgykoszorút ékesítette jelenlétével Magdalen², a fiatal főhercegnő és a gyönyörű Apponyi grófnő³, akiből később Albánia királynéja lett.

A tánc hajnalig tartott, és amikor én már nyugovóra tértem, az alsó szinten még úgy ropták a csárdást, hogy azt hittem, porcelántányérjaim menten leesnek a falról. [...] Irja Spira asszony, a Helsingin Sanomat⁴ tudósítója is jelen volt az estélyen és kedves cikket írt róla, melyet az alábbiakban mellékelek.

"A finn követség ünnepi kivilágításban pompázott. Az erkélyeket szépen megvilágított finn zászlók díszítették, lampionok szórták pirosas fényüket. A házhoz vezető úton

végeláthatatlan sorokban várakoztak az autók. Az autókból csak fiatalok szálltak ki. A fiatal énekesek tiszteletére rendezett fogadásra Talas miniszter úr és hitvese mindegyik fiatalokat, különösen is ifjú hölgyeket hívott. Ritka alkalom, hiszen nem minden nap látni errefelé finn énekeseket! De amiatt is szokatlan esemény volt ez, hogy a családok most az egyszer kísérő nélkül engedték el leányaikat.

Az ember azt hihette, hogy a divat hazájában a legjobb társaságba került. Ily elegáns ruhákat még Párizsban sem igen látni! A magyar nők tudnak öltözködni.

Lemmikki Talas követné asszony, aki csak húsvét óta úrnője követségi épületünknek, először adott fogadást. Kíváncsi tekintetek követték minden mozdulatát, lesték minden mosolyát. Nem könnyű dolog első ízben fogadást adni olyan követségen, mint amilyen a budapesti finn képviselő. De Talas asszony nyugodtan és magabiztosan viselkedett. Ráadásul olyan szép volt hófehér párizsi ruhájában, akár egy fejedelemsasszony. Meg kell hagyni, hogy ily termet és ily ruha már önmagában magabiztossá és nyugodttá teszi még a kezdő háziasszonyt is, bármily izgatott is lehetett máskülönben.

A hangulat már a kezdet kezdetétől családias, otthoni, finn volt. Úgy tűnt, a fiatal leányok különleges vonzódást mutattak frakkba öltözött dalosaink iránt. Még az est díszvendége, Magdalen főhercegnő is, – akit királyi felségnek illett szólítani – láthatóan jól érezte magát finn táncosaival. Lelkiismeretes tudósítóként nem hagyhatjuk említés nélkül, hogy teljes fél órát időzött az erkélyen hűsölve egyik jótorkú basszistánk társaságában! Ez is bizonyítja, hogy ifjú basszistáink tudnak viselkedni a társaságban és értenek ahhoz, miként kell az időt múlatni.

A táncestély kellős közepén, este tíz órakor a miniszterelnök hivatali rezidenciájára, a Dísz térre hajtottunk. A tér kihalt és csöndes volt, de amint fölcsendültek az első dallamok, a miniszterelnök és a közoktatásügyi miniszter⁵ családostul megjelent az erkélyen, majd miután a szerenád mindkét nemzet himnuszának eléneklésével befejeződött, minden énekkari tagot behívtak, holott az eredeti szándék az volt, hogy a palotába csak néhányan mennek be.

A kórus még odabent is énekelt, egyebek között magyar dalokat. Kiejtésük oly kifogástalan volt, hogy az ember azt hihette, Turunen olyan jól tud magyarul, akár maguk a magyarok. A miniszterelnök németül mondott köszönetet, melyre ugyanezen a nyelven, kifogástalan, szép beszédben válaszolt Tauno Nurmela magiszter.

Ezt követték a kézfogások. A miniszterelnök figyelmét az sem kerülte el, hogy az énekesekkel van egy nő is. Kicsoda ő? A Helsingin Sanomat riportere. A riporternek is jutott a barátságos kézfogásból és bókokból – meg is hatódott tőlük...

A találkozó ezennel véget ért, autóinkkal visszabogtunk, hogy folytassuk a táncot.”

1938

Feleségemmel együtt részt vettem azon az ünnepségen, amelyet Kassa városában rendeztek a terület visszacsatolásának alkalmából. Ehhez fogható megható és fel-emelő élményben ritkán van része az embernek élete során. A nép az örömtől sírva, üdvívalgással köszöntötte Horthy⁶, amikor fehér lován belovagolt a városba. Az

emberek egymást ölelgették és térdre borultak. Végignéztük a Horthy előtt elvonuló díszszemlét, és meghatódottan hallgattuk gróf Esterházy Jánosnak⁷, a csehszlovákiai magyarok állhatatos és bátor vezetőjének a kormányzóhoz intézett szavait. A gyönyörű, régi domban hálaadó istentiszteletet tartottak. Az emberek zokogtak, mindenkinek könnyes volt a szeme, szívbemarkoló áhítat töltötte be a templomot. Az ott nyugvó szabadsághős, Rákóczi Ferenc⁸ sírja immár újra igazi hazájához került. Az istentisztelet után Horthy koszorút helyezett el Rákóczi sírján.

1939-1940

Országszerte ünnepeket és zenei esteket rendeztek a Finn Vöröskereszt javára, gyakran kérve a mi segítségünket is.⁹ Ezeken az alkalmakon feleségem igen gyakran lépett fel finn dalok tolmácsolójaként, nekem pedig sokszor kellett beszédet mondanom. Különösen eredményes volt két nagyszabású koncert, melyeket a Finn Vöröskereszt javára Budapesten tartottak. Ezeken feleségem énekelt, kísérője a Liszt Akadémia igazgatója, Dohnányi¹⁰ zongoraművész volt. Ez a nagy művész szolgálatkészen ajánlotta fel segítségét Finnországnak. Több más ismert művész, többek között Pataky¹¹, az énekes is hasonlóan cselekedett. Debrecenben és Sopronban is tartottak nagyszabású koncerteket. A debreceni hangversenyre mintegy ezer ember jött el, és amikor feleségem a pódiumra lépett, a közönség felállva fogadta. Így nyilvánította ki tiszteletét a harcoló Finnországnak.

A soproni hangverseny egy színházteremben zajlott, amelyet szintén megtöltött a közönség. Miután feleségem befejezte énekszámát, szép népviseletbe öltözött leánya és kislány lépett a színpadra. Azon költőnő¹² szobrának kicsinyített gipszmását nyújtották át neki, aki a "Magyar hiszekegyet" írta. A trianoni békekötés után ezt mindig együtt énekelték a magyar himnusszal. A szobrocskához szöveg is tartozott, ennek az imádságnak a finn fordítása, Finnországra alkalmazva:

"Hiszek egy Istenben,
hiszek egy hazában,
hiszek egy isteni örök igazságban,
hiszek *országuk* feltámadásában."

Ezt az ajándékot legbecesebb emlékeink között őrizzük otthonunkban; sok megindító pillanatot juttat eszünkbe hazánknak ezen megpróbáltatásokkal teli korszakából. [...]

Lélekemelő módon adta bizonyosságát szimpátiájának Szent-Györgyi¹³ professzor, aki 1937-ben kapott Nobel-díjat. Szegeden tartottam előadást, abban a városban, ahol Szent-Györgyi professzor dolgozott. Miután előadásom végére értem, szép beszédet mondott Finnországról és bejelentette, hogy Finnország megsegítésére felajánlja a Nobel-díjhoz tartozó aranymedálját. Köszönőbeszédemben a következőket mondtam: "Az Ön hírneve, Professzor úr, olyan nagy, hogy Önnek nincs is szüksége ilyen külsődleges jelvényekre, mint ez az érem. Mindazonáltal ajándéka oly nemes, hogy méltán tarthat számot az egész finn nemzet mélységes hálájára."

A magyarok segíteni akarásának legkiemelkedőbb megnyilvánulása önkéntesek Finnor-

szágba küldése volt. A miniszterelnök, Teleki gróf¹⁴ 1939. december 14-én magához kéretett és közölte velem, hogy ötszáz önkéntes kész az indulásra. Azt mondta, rendszeren fel vannak ruházva, felszerelésük is jó, mindannyian részesültek katonai kiképzésben, többen tudnak finnül, svédül vagy németül, némelyek oroszul. A csapatban vannak jó sielők; vezetőik tiszték. Az egység Finnországba szállítása azonban nagy nehézségekbe ütközött, ami Németország hozzáállásának volt a következménye, mivel nem engedélyezte területén átvonulásukat. Ez a magatartás mind Magyarországon, mind több más országban nagy felháborodást váltott ki. Csáky¹⁵ külügyminiszter az eljárás fölötti csodálkozásának hangot adva azt mondta a német követnek, hogy most, amikor az egész világ Finnország mellett áll, Németország még több ellenséget akar szerezni magának, mint amennyi már korábbról amúgy is van.

Nyugati szomszédunk, Svédország sem járult hozzá a katonák átutaztatásához, ezért az önkéntes csapat hatalmas kerülőre kényszerült Olaszországon, Franciaországon, Anglián és Norvégián át. Angliában még további tíz napot kellett várakozniuk, majd amikor végül megérkeztek Finnországba és beosztásukat várták, megkötötték a béke. Az önkéntesek kimondhatatlan csalódottságot éreztek, mivel az éltette őket, hogy valóban harcolhatnak Finnország oldalán. A tavasz folyamán még végig Finnországban maradtak, határőrizeti szolgálatot ellátva. Szó volt róla, hogy még ötezer önkéntes érkezik, de a szállítási nehézségek miatt először csak ezt a próba csapatot indították útnak. Finnországból hazatérve, még felosztásukat megelőzően felvonultak Kozma¹⁶ belügyminiszter előtt, akinek az önkéntes csapat megszervezésében oroszlán-része volt. A májusi bükkerdőben, az erdei tisztáson igazán megnyerő volt, ahogyan ezek a lelkes férfiak elvonultak előttünk. Beszédet intéztem hozzájuk. Igyekeztem tolmácsolni nekik a finnek háláját, bár tudtam, hogy szavakban lehetetlen megköszönni azt az ajándékot, amit ők készek lettek volna felajánlani – a legnagyobbat, amit ember adhat: a saját életét.¹⁷

Utószó

Magyarország az 1917-es oroszországi eseményeket követően függetlenné vált balti államokkal és Finnországgal, 1920-as elismerésüket követően, 1921-ben kezdett tárgyalásokat a tényleges diplomáciai kapcsolatok kiépítéséről. Kezdetben ez tiszteletbeli konzulok felkérését, kinevezését jelentette, önálló képviselőt még egyik fél sem tartott fenn. Hazánk 1923-ban nyitott követséget az észti fővárosban, Tallinnban – német nevén Revalban. Az észtiországi képviselői működési területe a három balti államon kívül Finnországra is kiterjedt.

Első hivatalos képviselőnk Helsinkiben – követi megbízatásban – még a stockholmi magyar követ, Bornemisza Gyula¹⁸ volt, őt követte a magyar-észti- finn kapcsolatok építésében elévülhetetlen érdemeket szerzett, mind Észti-, mind Finnországban köztiszteletben állott Jungerth Mihály.¹⁹ Jungerth 1923-1928 között Tallinnban, 1928-tól, a követség átköltözésétől 1933 végéig Helsinkiben töltötte be a nagyköveti posztot.

Őt a második világháború előtti hivatalos kapcsolataink kényszerű megszűnéséig, 1944-ig még hat magyar diplomata követte a helsinki követi teendők ellátásában, de egyikük működése sem bizonyult olyan jelentősnek, mint elődjüké.

Finnország szintén jeles tudós-diplomaták sorát akkreditálta Magyarországra. A finn diplomaták eredetileg a dániai finn képviselőt kötelékében működtek, onnan utaztak időről-időre Budapestre. Az első finn követ 1922-ben Karl Gustaf Idman²⁰ lett, őt pár év múlva Emil N. Setälä váltotta fel.²¹ A sorban harmadikként következett Onni Talas²², akinek magyarországi megbízatása az 1930-tól 1940-ig terjedő időszakot ölelte fel, ezzel ő képviselte országát a leghosszabb ideig hazánkban, ráadásul mindkét ország történelmének sorsfordító korszakában. Ő volt az első budapesti székhelyű követ, aki miután Finnország követségi célokra kibérelte, majd megvásárolta a budai Kelenhegyi út 20. szám alatti palotát²³, 1934-ben a magyar fővárosba költözött és feladatát a továbbiakban már nem Koppenhágából látta el.

Az itt közölt részletek a "Muistelmia – Itsenäisyssenaattorina ja lähtetilläänä kymmenessä maassa" ("Visszaemlékezések – A független Finnország szenátora, majd tíz országban követ voltam") című, halála után megjelent memoárkötetéből valók (Porvoo-Helsinki WSOY, 1960; 198-201, 230, 235-238. o.)

(A szöveget fordította, az utószót és a jegyzeteket írta Egey Emese.)

Jegyzetek

1 Finnül :Ylioppilaskunnan Laulajat, karnagya Martti Turunen (1918-?) zeneszerző volt, aki több jelentős kórust is irányított. A két világháború közötti korszakban igen megélnékültek a két ország zenei kapcsolatai, legkiválóbb együtteseink és művészeink koncerteztek Finnországban, egyebek között az itt említett Vaszy Viktor-vezette "Egyetemi Énekkarok". De vendégszerepelt északi rokonainknál Zathurecky Ede hegedűművész, Károlyi Gyula és Kerntler Jenő zongoraművész, Basilides Mária és Palló Imre operaénekes, Ferencsik János karmester is. 1943 októberében Helsinkiben került sor nemzeti operánknak, a Bánk bánnak első külföldi bemutatójára, a művet Nádasy Kálmán főrendező, Ferencsik János karmester és Kornai János fővilágosító tanította be és állította színpadra kirobbanó sikerrel.

2 Magdalen (Magdolna Mária Rajneria, szül.1909-ben) József nádor dédunokája.

3 Apponyi Geraldine (szül.1915-ben) I. Zogu albán király felesége lett.

4 Finnország 1904-től megjelenő, a második világháború óta legnagyobb példányszámú, vezető napilapja.

5 A miniszterelnök ekkor Gömbös Gyula (1886-1936), a vallás- és közoktatásügyi miniszter Hóman Bálint (1885-1951) volt.

6 Horthy Miklós (1868-1957) tengernagy, politikus, 1920-1944 között Magyarország kormányzója.

7 Esterházy János (1901-1957) (cseh)szlovákiai magyar politikus, pártelnök, parlamenti képviselő, a kisebbségi jogok védelmezője; 1946-ban koholt vádak alapján elítélték, politikai rehabilitálása máig késik.

8 II. Rákóczi Ferenc (1676-1735) vezérlő fejedelem hamvait 1906-ban helyezték végső nyugalomra a kassai Szent Erzsébet domban.

9 1939. november 30-án vette kezdetét a Finnország elleni szovjet támadás. A finn törvényhozás segélykiáltványára több ország mozdult meg, gyűjtés kezdődött, önkéntesek jelentkeztek katonának. A Magyar – Finn Társaság vezetősége december 6-án, éppen a finn függetlenség napján járt Onni Talas nagykövetnél. Megbeszélésüket követően Nagy Emil elnök a magyar kir. belügyminiszter engedélyével felhívást intézett a lakossághoz. A Magyar – Finn Társaság és a 8 Órai Ujság "Testvér a testvérért" néven országos gyűjtést indított a Finn Vöröskereszt megsegítésére, alig két héttel a szovjet bombázás megkezdődése után. Ezzel párhuzamosan indult a "Magyar anyák a finn gyermekekért" mozgalom is, illetve a protestáns egyházak jótékonyági akcióinak sora. A korabeli magyar társadalom egészét megmozgató segélyakciókban társadalmi szervezetek, magánszemélyek, diákok, művészek, városok és megyei közgyűlések nagy számmal vettek részt, köztük a pataki gimnázium ifjúsága, tanári kara és külön az Angol Internátus diáksága. A gyűjtést perselypénzzel és diákegyesületi hozzájárulásokból is támogatta a tanulói ifjúság. Egy 1940 elején keltezett zsinati körlevél felhívásának szellemében Palumbo Gyula és Gulyás József előadásban ismertette Finnország helyzetét. (Ld. A Sárospataki Ref. Főiskola évkönyve (Értésítő) 1939/40, 23).

10 Dohnányi Ernő (1877-1960) zeneszerző, zongoraművész, karmester; 1916-tól a Zene-művészeti Főiskola tanára, 1919-ben igazgatója, majd 1931-41 között főigazgatója; 1944-ben hagyta el az országot.

11 Pataky Kálmán (1896-1964) operaénekes, 1921-től a M.kir. Operaház tagja, 1935-től bécsi kamaraénekes, majd a New York-i Metropolitan tagja.

12 Papp-Váry Elemérné Sziklay Szeréna (1881-1923).

13 Szent-Györgyi Albert (1893-1986) orvos, kémikus, egyetemi tanár, a Magyar Élettani Társaság megalapítója, az MTA rendes tagja. Az 1937. évi orvosi és élettani Nobel-díját, azaz 1/3 kg-os aranyérmét Finnországnak ajánlotta fel (MOL K 428/734. MTI könyvmatosok, MTI Szeged, 1940. január 17.).

14 Teleki Pál (1879-1941) földrajztudós, politikus, 1920-1921 és 1939-1941 között miniszterelnök.

15 Csáky István (1894-1941) politikus, diplomata, az Imrédy-, majd a második Teleki-kormány külügyminisztere.

16 Kozma Miklós (1884-1941) katonatiszt, politikus, az MTI vezetője, a Magyar Film Iroda

alapítója, a Magyar Rádió Rt. vezetője, a Gömbös- és a Darányi-kormányban két éven át belügyminiszter, 1940 őszétől Kárpátalja kormányzói biztosa.

17 A hazai szimpátia megnyilvánulásokat kihasználó, kezdetben már-már botrányos, de mindenképpen kalandos vállalkozás hátterében az önálló külpolitikai lépéseket felmutatni kívánó Teleki-kormány állt. A valóságban igen nehéz volt alkalmas és megbízható katonákat találni, Kozma Miklós szervezőtehetsége nélkül az akció könnyen zsákutcába jutott volna. Végül mindössze 341 önkéntes jutott ki Finnországba, hazatérésük után a fent említett hárs-hegyi cserkész táborból 1940. május 28-án távoztak. (Ld. Richly Gábor: Magyar katonai segítségnyújtás az 1939-40-es finn-szovjet háborúban = Századok, 1996. 2. szám, 403-444. Különlenyomat; Ormos Mária: Egy magyar médiavezer II. Kozma Miklós – Pokoljárás a médiában és a politikában 1919-1941, PolgArt, Budapest, 2000. 661, 683-690). Az említett önkénteseken kívül voltak még néhányan olyan magyarok, akik harcolni kívántak Finnország oldalán, így pl. a Sárospatakon 1945-1948 között a Népfőiskola szervezőjeként, illetve a Várban néhány évig működött Művészotthon-alkotóház megálmodójaként jól ismert, az akkor Finnországban élő Rácz István (1908-1998). A későbbi Kalevala-fordító, fotóművész, az ún. folytatólagos háborúban (1941-1944) teljesített frontszolgálatot Karjalában, haditudósítóként. Emlékeit megírta magyarul is megjelent memoárkötetében (A Semmi partján, Magvető Könyvkiadó, 1991).

18 (Kászon) Bornemisza Gyula (1873-1925) diplomata, az ún. aradi ellenkormány külügyminisztere 1919 májusában; stockholmi követ 1921-1923.

19 Jungerth Mihály (1883-1957) tanár, jogász, diplomata, több országban, így a balti államokban, a Szovjetunióban hazánk első nagykövete; az ő érdeme mintegy nyolcvanezer első világháborús magyar hadifogoly kiszabadítása, hazahozatala a Szovjetunióból 1921-1922-ben.

20 Karl Gustaf Idman (1885-1961) jogász, diplomata, 1920-1948 között minden országát érintő jelentősebb béketárgyaláson, nemzetközi szerződések előkészítésében a finn delegáció tagja; a magyarországi képviselőt 1922-1927 között látta el.

21 Emil Nestor Setälä (1864-1935) nyelvész, folklorista, politikus, államtanácsos, a Helsinki Egyetemen a finn nyelv és irodalom professzora, a Petőfi Társaság tagja, a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem díszdoktora; a magyarországi képviselőt 1927-1930 között látta el.

22 Onni Eugen Aleksander Talas (1877-1958) politikus, jogász, egyetemi tanár, diplomata; tevékenységéről számos visszaemlékezést jelentetett meg.

23 Ma ugyanott, eltérő házszám alatt, a Kelenhegyi út 16/a-ban működik a Finn Köztársaság Nagykövetsége. A régi palotát Budapest ostromakor bombatalálat érte, teljesen használhatatlanná vált; hosszú szünet után 1989 elején költöztek vissza a régi telkükön Ilmo Valjakka tervei szerint fölépült modern épületbe.